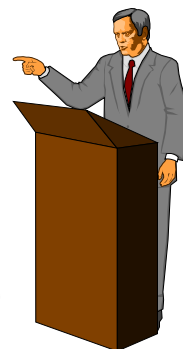

DYLEMATY ETYCZNE WSPÓŁCZESNOŚCI - WOLNOŚĆ

dr Jerzy M. NIEPSUJ

Warszawa/Londyn UKSW/PUNO, 22.02.2009 r.

*Czy jestem człowiekiem wolnym?
Czy jesteśmy przyjaciółmi wolności?*

*Polskie konotacje i drogi do wolności
„Za Waszą i Naszą Wolność”
„Nie ma wolności bez solidarności”*

PLAN WYKŁADU

1. **Wprowadzenie – wyjaśnienie i uzasadnienie tematu, nawiązania do poprzednich wykładów.**
2. **Czym jest ludzka wolność?**
 - różne koncepcje wolności
 - własne „ja” jako źródło wolności
 - relacyjny wymiar wolności
3. **Problem użycia wolności.**
4. **Czy wolność jest człowiekowi „dana” czy „zadana”?**
5. **Wolność a odpowiedzialność.**
 - nie ma wolności bez odpowiedzialności
6. **Wnioski.**

MOTTO

*„/.../ Wolność jest sobą,
jest wolnością w takiej
mierze,
w jakiej jest
urzeczywistniana przez
prawdę o dobru.
Tylko wtedy ona sama jest
dobrem”.*

(Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Kraków 2005, s.50.)

MOTTO

**„ /.../Jeżeli wolność przestaje być
związana z prawdą, a uzależnia
prawdę od siebie, tworzy logiczne
przesłanki, które mają szkodliwe
konsekwencje moralne”.**

**(Papież Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*,
Kraków 2005, s.51)**

MOTTO

- **„/.../ Prawda oświeca rozum i kształtuje wolność człowieka...”.**

(Jan Paweł II, Veritatis splendor..., 20).

WPROWADZENIE – WYJAŚNIENIE I UZASADNIENIE TEMATU, SFORMUŁOWANIE HIPOTEZY

Zagadnienie wolności jest jednym z najważniejszych związanych z ludzką egzystencją. Dla niektórych egzystencjalistów wolność jest wręcz tożsama z egzystencją ludzką.

Dobro – prawda – równość – solidarność – praca – miłość - sprawiedliwość itp. wartości, choć tak wiele o nich zostało już w dziejach filozofii powiedziane i napisane, to wciąż jednak zdają się być nieopisane i do końca nieodgadnione. Są po prostu dla nas ludzi tajemnicą.

Podobnie jest z wolnością. Nauka nigdy nie znalazła dobrej definicji dla słowa wolność.

Tymczasem nie ma człowieka, który by nie doświadczył i nie pragnął wolności.

Wszyscy zatem możemy a raczej powinniśmy uchodzić za ekspertów i znawców od wolności.

Spróbujmy więc odpowiedzieć sobie na zdawałoby się proste pytanie: **Czym jest wolność?**

I tu pojawia się pierwsza konstatacja: tak jak w przypadku pojęć: dobro, prawda, równość, miłość itd., stwierdzamy, że nie jest nam łatwo i prosto odpowiedzieć na to pytanie, nie jest łatwo zdefiniować czym jest wolność.

WPROWADZENIE – WYJAŚNIENIE I UZASADNIENIE TEMATU, SFORMUŁOWANIE HIPOTEZY cd.

Kiedy też patrzymy na dzieje myśli ludzkiej, to dostrzegamy, że zagadnienie wolności było w niej obecne od zawsze. Tak jak zresztą problem dobra, prawdy, miłości.

Wolność od zawsze intrygowała i interesowała człowieka. Próby znalezienia odpowiedzi na pytanie: czym jest wolność?, znajdujemy w mitach, tekstach Objawionych, wreszcie w filozofii (szczególnie tej nowożytnej).

Nas, w niniejszym wykładzie, interesuje przede wszystkim racjonalny wymiar odpowiedzi na to pytanie, a ten oferuje nam filozofia i etyka.

W podejściu człowieka do zagadnienia wolności wyraźnie, od początku, ujawnia się konflikt dwóch skrajnych podstaw:

- determinizmu z woluntaryzmem i**
- racjonalności z irracjonalnością.**

A więc: z jednej strony, wolność jawi się nam jako irracjonalna siła, która działa niezależnie od nas, z drugiej strony, wolność próbuje się bezwzględnie podporządkować naturze rozumu.

Tworząc dwa przeciwstawne obozy gubimy najczęściej jej prawdziwą naturę i istotę.

WPROWADZENIE – WYJAŚNIENIE I UZASADNIENIE TEMATU, SFORMUŁOWANIE HIPOTEZY cd.

Kończąc te „dopowiedzenia” i wprowadzenie do niniejszego wykładu spytajmy: czy wolność odgrywała i odgrywa jakąś uchwytną rolę w Państwa życiu i czy wpływa na Państwa rozumienie dobra?

Czym zatem dla każdego z nas jest wolność? Czy potrafimy nadawać jej racjonalny sens? Innymi słowy czy dostrzegamy etyczne refleksy wolności i dylematy etyczne przed którymi stawia nas na co dzień wolność (reifikacja, aborcja, eutanazja, wojna, indyferentyzm, ksenofobia, nacjonalizm, depersonalizacja, materializacja itp., itd.)?

LITERATURA PRZEDMIOTU

1. Arystoteles, Etyka nikomachejska, tł. D. Gromska, Warszawa 1982.
2. Augustyn, O wolnej woli, tł. A. Trombała, w: tenże, Dialogi filozoficzne, t.III, Warszawa 1953.
3. J.S. Mill, Utylitaryzm. O wolności, Warszawa 2007.
4. Friedrich A. von Hayek, Konstytucja wolności, Warszawa – Wrocław 1987.
5. E.Fromm, Ucieczka od wolności, Warszawa 1996.
6. Encyklika "Fides et Ratio" Ojca Świętego Jana Pawła II Do biskupów Kościoła katolickiego o relacjach między wiarą a rozumem, w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Wyd. Znak, Kraków 2006.
7. Encyklika „Veritatis splendor” Ojca Świętego Jana Pawła II Do wszystkich biskupów Kościoła katolickiego o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła, w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Wyd. Znak, Kraków 2006.
8. Roman Ingarden, Książeczka o człowieku, Kraków 1999.
8. Jan Paweł II, Pamięć i tożsamość, Kraków 2005.
9. Jan Krokos, Pytanie o wolność, „Chrześcijanin w świecie” 25 (1995), nr 2.
10. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia. W przekładzie z języków oryginalnych. Opracował Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich. Wyd. Pallottinum, Poznań 2000.
11. J.P.Sartre, Wolność kartezjańska, tł. I.Tarłowska, w: Filozofia i socjologia XX wieku, cz.II, Warszawa 1965.

2. Czym jest ludzka wolność?

Według Arystotelesa (Etyka Nikomachejska):

wolność jest własnością woli, która urzeczywistnia się przez prawdę.

Jest zadana człowiekowi. Nie ma wolności bez prawdy.
Wolność jest kategorią etyczną.

Arystotelesowskie ujęcie wolności domaga się:

- 1) Wskazania na rozumną naturę człowieka jako zasadnicze źródło wolności woli ludzkiej;
- 2) Odniesienia do prawdy nierozzerwalnie związanej z wolnością oraz
- 3) Umieszczenia wolności w obszarze sprawiedliwości społecznej i prawa.

Arystoteles przeciwstawia wolność dowolności.

2. Czym jest ludzka wolność? (cd.)

Św. Tomasz z Akwinu zaadoptował w całości etykę Arystotelesa w *Sumie teologicznej*. Twierdzi w niej, że wolność jest dla miłości. W niej wolność ludzka znajduje najpełniejsze urzeczywistnienie.

Rozwój teorii wolności przypadł na XVIII wiek w Anglii i Francji.

Zdaniem Friedricha A. von Hayeka, autora pracy pt. *Konstytucja wolności* (Warszawa-Wrocław 1987) i zwolennika liberalnej koncepcji wolności, mówi się o:

stanie wolności lub swobody, wolności „indywidualnej” albo „osobistej”, „obywatelskiej”, „cywilnej”, „politycznej”, „sumienia i wyznania”, „wolności słowa, myśli i druku”, „wewnętrznej”, „subiektywnej”, „metafizycznej”.

W jego rozumieniu „wolność, to niezależność od arbitralnej woli innego” (s.18). Odnosi się ona „tylko do stosunków między ludźmi” (tamże).

Antynomią wolności jest zniewolenie.

Czym jest ludzka wolność? (cd.)

Pojęcie wolności jest źródłem sprzeczności między oficjalnymi deklaracjami praw człowieka a ich tragiczną negacją w praktyce.

Pojęcie wolności, które absolutyzuje znaczenie jednostki ludzkiej, przekreślając jej odniesienie do solidarności z drugim, do pełnej akceptacji drugiego człowieka i do służenia innym.

2.Czym jest ludzka wolność (cd)

- 1.Wolność czy rozumność?
- 2.Wolność czy konieczność?
- 3.Wolność czy niezależność?
- 4.Wolność czy miłość?

OSOBA

rozumność

wolność

Przedmiotem: prawda

Podmiotem: intelekt

Przedmiotem: dobro

Podmiotem: wola

Wolność czy rozumność?

WOLUNTARYZM

- decydowanie
wyprzedza poznanie

Problemem

- Nieadekwacja działań
do faktów

RACJONALIZM

- poznanie wyprzedza
decydowanie
- wolne działanie wynika z
rozumności

Problemem

- działania, które ignorują rozum

Wolność czy konieczność

DETERMINIZM

- Nasze działania są zawsze, z góry określone (przez Boga, naturę, popędy)
- Wolność jest pozorem
- Należy to sobie uświadomić

INDETERMINIZM

- wolność człowieka jest nieograniczona, aż do autodestrukcji
- poza naturalnymi koniecznościami pozostaje obszar wolnego decydowania

WOLNOŚĆ CZY NIEZALEŻNOŚĆ

WOLNOŚĆ JAKO NIEZALEŻNOŚĆ

- POCHODZI Z WOLUNTARYZMU
- PROWADZI DO SUBIEKTYWIZMU
I RELATYWIZMU

WOLNOŚĆ JAKO ROZUMNOŚĆ

- POCHODZI Z RACJONALIZMU
- PROWADZI DO DETERMINIZMU
- ZŁO POCHODZI Z
NARUSZENIA WOLNOŚCI

WOLNOŚĆ CZY MIŁOŚĆ

- J.P.SARTRE odrzucał miłość w imię wolności
- Wolność jako własność osoby musi wiązać się z miłością, która też jest taką własnością

3. Problem użycia wolności

Problem grzechu pierworodnego, to w jakimś sensie także podstawowy problem użycia wolności. Tak w wymiarze indywidualnym, ale także zbiorowym.

Jeżeli jestem wolny, tzn. że mogę używać własnej wolności dobrze albo źle.

We współczesnym świecie, w użyciu wolności, usiłuje się abstrahować od wymiaru etycznego, tzn. od wymiaru dobra i zła moralnego.

Specyficzne pojmowanie wolności we współczesności, odsuwa uwagę człowieka od odpowiedzialności etycznej.

To, na czym dziś koncentruje się uwaga człowieka i społeczeństwa ludzkiego, to sama wolność.

3. Problem użycia wolności cd.

Mówi się dziś: ważne jest, ażeby być wolnym i wykorzystywać tę wolność w sposób niczym nie skrępowany, wyłącznie wg własnych osądów, które w rzeczywistości są tylko zachciankami.

Tj. forma liberalizmu prymitywnego.

Tradycje myśli europejskiej, zwłaszcza okresu oświeceniowego, uznają konieczność jakiegoś kryterium używania wolności.

Kryterium tym nie jest jednak dobro godziwe, ale raczej użyteczność i przyjemność.

3. Problem użycia wolności cd.

Odpowiedź na etykę utylitarystyczną (m.in. J. S. Milla) znalazła się w filozofii Kanta.

- Nie wrócił on do tradycji dobra godziwego;
- Całą moralność ludzką oparł na apriorycznych formach umysłu praktycznego, mających charakter imperatywu;
- Zakwestionował równocześnie przyjemność i użyteczność.

3. Problem użycia wolności cd.

Wg Jana Pawła II:

wolność jest dana człowiekowi przez Stwórcę i jest mu równocześnie zadana.

Poprzez wolność człowiek jest powołany do przyjęcia i realizacji prawdy.

Człowiek realizuje swoją wolność w prawdzie.

Wolność jest sobą, jest wolnością w takiej mierze, w jakiej jest urzeczywistniana przez prawdę o dobru. Tylko wtedy ona sama jest dobrem.

Jeżeli wolność przestaje być związana z prawdą, a uzależnia prawdę od siebie, tworzy logiczne przesłanki, które mają szkodliwe konsekwencje moralne.

4. Czy wolność jest człowiekowi „dana” czy „zadana”?

Wg Jana Pawła II:

- wolność jest dana człowiekowi przez Stwórcę i jest mu równocześnie zadana.
- poprzez wolność człowiek jest powołany do przyjęcia i realizacji prawdy.
- człowiek realizuje swoją wolność w prawdzie.

Wolność jest sobą, jest wolnością w takiej mierze, w jakiej jest urzeczywistniana przez prawdę o dobru. Tylko wtedy ona sama jest dobrem.

Jeżeli wolność przestaje być związana z prawdą, a uzależnia prawdę od siebie, tworzy logiczne przesłanki, które mają szkodliwe konsekwencje moralne.

5. Wolność a odpowiedzialność

***E.Fromm, Ucieczka od wolności,
R.Ingarden, Książeczka o człowieku,***

Nie ma wolności bez odpowiedzialności.

Ucieczka współczesnego człowieka od wolności, np. w kryjówkę „Się” jest w rzeczywistości ucieczką od odpowiedzialności

WNIOSKI:

- Opinie filozofów na temat etyki, jej przedmiotu i zadań, są – jak na to wskazuje historia tej dyscypliny – podzielone. Jednym z poglądów, bodaj najczęściej spotykanych, jest przekonanie, że zasadniczym powołaniem etyki jest odpowiedzieć na pytanie, jak ze względów moralnych należy postępować. Taki sposób uprawiania etyki nie wszystkich zadawała. Np. Władysława Tatarkiewicza. Według Niego etyka w pierwszym rzędzie powinna udzielić odpowiedzi na pytanie, które przedmioty są dobre, a które złe. To mając przede wszystkim na uwadze można dopiero przystąpić do ustalenia właściwych reguł postępowania.
 - Mając powyższe na uwadze:
 - Dylemat etyczny współczesnego człowieka w związku z wolnością polega przede wszystkim na tym, że
- wolność zapiera się samej siebie, zmierza do autodestrukcji i do zniszczenia drugiego człowieka, gdy przestaje uznawać i respektować konstytutywną więź, jaka łączy ją z prawdą;

Za Waszą i Naszą Wolność

Nie ma wolności bez solidarności